

Mihai A. PANU
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

**Între tentația nazificării
și represiunea comunistă: Destinul
etnicilor germani din România**

Abstract: (Between N.S. alignment and communist repression: The political destiny of ethnic Germans in Romania) In the aftermath of World War II, the entire European continent was geopolitically reshaped according to the new security architecture imposed by the victorious powers. In Eastern Europe there was no real process of reconciliation and most nations had to face the harsh reality of being exposed to an increased soviet propaganda pressure. After being part in the German sphere of interest in the late 1930's (and of course, an initial collaborator during the war), Romania could not easily overcome its recent past. This paper attempts to investigate certain political and social conditions which led to the unprecedented measures against ethnic Germans in Romania. They were accused of collaboration with the national-socialist organization called the „German Ethnic Group in Romania” (DVIR) and had to face various forms of repression after the war. The main objective of this paper is to examine the ideological construction of the German collective guilt, given the geopolitical circumstances of that time.

Keywords: *German minority, interwar Romania, repression, collaborationism, primacy of ideology.*

Rezumat: După încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial continentul european a fost restructurat geopolitic conform noii arhitecturi de securitate stabilite de puterile victorioase. În răsăritul Europei nu a existat un proces autentic de reconciliere, majoritatea națiunilor văzându-se puse în situația de a face față unei presiuni propagandistice crescândă din partea Uniunii Sovietice. În condițiile în care România făcuse parte din sfera germană de influență (la care se adauga parteneriatul militar inițial) eforturile de echilibrare strategică nu aveau cum să fie simple. Această lucrare își propune să investigheze anumite condiții politice și sociale care în cele din urmă au dus la măsurile fără precedent luate împotriva etnicilor germani din România. Vorbim, mai precis, despre acuzațiile privind ipostazele colaborării cu organizația național-socialistă numită „Grupul Etnic German din România” și despre diversele forme de represiune care au fost orchestrate în baza acestor învinuiri colective. Obiectivul principal în prezentul demers ține de examinarea construcției ideologice a învinuirilor colective (la adresa etnicilor germani din România) date fiind condițiile geopolitice ale vremii.

Cuvinte-cheie: *minoritatea germană, România interbelică, represiune, colaboraționism, primul ideologiei.*

Introducere

Geneza regimurilor totalitare a avut consecințe dramatice asupra majorității națiunilor în Europa secolului al XX-a. Primatul ideologiei a marcat decisiv nu doar arhitectura de securitate europeană sau interacțiunile dintre popoare ci și mecanismele cele mai fine de percepție a solidarității și alterității la nivel etno-cultural. Tentația radicalismelor a venit în contextul unei societăți europene aflate în plin proces de reinventare identitară după ce era marilor construcții imperiale apusese odată cu

sfârșitul Primului Război Mondial iar infrastructura instituțională a bătrânului continent se cerea remodelată conform parametrilor de funcționare ai statului națiune.

Prima jumătate a secolului trecut a stat, din multe puncte de vedere, sub semnul tranziției. Transformările structurale care au survenit atât la nivel social-politic cât și în sfera economicului au generat pe termen mediu o desincronizare din ce în ce mai pronunțată între agenda politică și așteptările sociale. Această asimetrie între oferta politică reală și cultura politică socială a stat la baza tentației pentru extremismele specifice perioadei interbelice. Energiile care au alimentat acest proces atât de nociv pentru tinerele democrații din state precum România și-au avut originea deopotrivă la nivel social și politic.

Cazul României Mari este unul edificator. Pe de o parte am avut de-a face cu limitele unui corp social eterogen din punct de vedere etno-cultural în care simbolistica reîntregirii (prin Marea Unire) era interiorizată pozitiv, în mare parte doar de marele grup al etnicilor români, în timp ce aproape toate celelalte minorități conlocuitoare (care până nu demult avuseseră un alt tip de loialități politice), priveau existența noului stat român în cel mai fericit caz cu suspiciune. Pe de altă parte am avut de-a face cu o elită politică, pentru care profilul etno-cultural eterogen al României Mari s-a dovedit a fi o provocare mult prea mare¹, în condițiile în care guvernarea în acord cu aceste realități depășea posibilitățile unei administrații politice neobișnuită să funcționeze la o scară atât de mare. Suspiciunile minorităților conlocuitoare nu era așadar lipsite de fundament, ele fiind motivate în mare măsură de limitele administrației românești atât la nivel local cât și central. Crizele politice ale perioadei interbelice s-au hrănit în primul rând din neîncrederea sau dezinteresul sferei sociale vis-a-vis de prestația birocratică a Bucureștiului dar și din lipsa de viziune a elitelor politice în ceea ce privește crearea condițiilor prielnice pentru loializarea tuturor cetățenilor țării indiferent de profilul lor etno-cultural. Cazul contrar, desigur fericit, ar fi presupus o cultură politică autentică a tuturor cetățenilor țării și capacitatea decidenților politici de a evita tentațiile centralismului.

În peisajul multi-etnic al României interbelice numeroase grupuri minoritare s-au aflat în situații complicate. Dintre acestea, germanii au avut neșansa de a fi fost prinși în capcana ideologică a național-socialismului (de cele mai multe ori fără voia lor), fapt care le-a marcat în mod dramatic destinul postbelic. Obiectivul principal al acestei lucrări ține de investigarea modului în care minoritățile germane din România i-a fost atribuită culpa nazificării, pornindu-se de la un tip de incriminare colectivă a etnicilor germani, devenit imperativ ideologic odată cu schimbarea regimului politic și intrarea Bucureștiului în siajul Uniunii Sovietice. Argumentele prezentate pe parcursul acestui studiu vizează deopotrivă cadrul legislativ și determinismul geopolitic din acele

¹ Este vorba în primul rând despre tentația centralismului politic și despre imposibilitatea statului român de a gestiona într-o manieră optimă chestiunea minorităților. (n.a.). Cf. Mihai A. Panu (editor), *Capcanele ideologiei. Opțiuni politice ale etnicilor germani în România interbelică*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2015; Florian Kühner-Wielach, *Siebenbürgen ohne Siebenbürger? Zentralstaatliche Integration und politischer Regionalismus nach dem Ersten Weltkrieg*, Berlin, de Gruyter, 2014.

vremuri, centrul de greutate al analizei fiind reprezentat de prestația politică inadecvată a decidenților politici români.

Interese etno-culturale și loialități politice ale germanilor după 1918

Istoria etnicilor germani din România este una lungă și complexă. În general este acceptat faptul că aceștia au contribuit semnificativ la evoluția în diverse planuri a statului român. Cele două insule principale de germanitate în România, sașii și șvabii, în pofida parcursului istoric diferit, au dovedit de-a lungul timpului că pot da spațiului românesc impulsurile necesare pentru desăvârșirea unui mediu societal plural și dinamic. Marea Unire din 1918 i-a găsit pe majoritatea dintre ei încrezători în proiectul statului-națiune român. La fel ca multe alte minorități pe care istoria le adusese în situația de a trăi în entități statale noi, germanii nu s-au lăsat seduși de promisiuni politice fără acoperire, au privit cu scepticism orice tentativă care aducea câtuși de puțin a presiune asimilaționistă și au încercat cu realism să-și promoveze interesele etno-culturale legitime¹, mai ales că o parte dintre acestea fuseseră consfințită prin diverse tratate² după terminarea Primului Război Mondial. Anul 1918 a fost un moment de cotitură pentru etnicii germani din România. Confrunțați ani de-a rândul cu presiunea sufocantă a maghiarizării în regiuni precum Transilvania și Banat, germanii deveniseră foarte sensibili la chestiuni care puteau să le afecteze identitatea etno-culturală. În aceste condiții este lesne de înțeles atenția pe care au acordat-o mesajului politic venit dinspre București, centrul politic și administrativ al noii națiuni.

Totuși minoritatea germană transplantată după 1918 în structura geografică a României Mari nu a dezvoltat anticorpii care ar fi adus-o în situația de a respinge simbolistica românității. Dimpotrivă, dincolo de realismul prudent cu care germanii tratau de regulă reconfigurările politice, adeziunea lor la valorile promovate de noul stat a fost una nedisimulată. Vorbim aici de o anumită tendință comunitară dominantă, care a dat sens și consistență acelei orientări și mai puțin de unele atitudini marginale observabile la nivelul anumitor grupuri cu interese specifice³. Trebuie să recunoaștem faptul că și Bucureștiul a investit în procesul de loializare politică a germanilor din România Mare. Speculând presiunea maghiarizării la care aceștia fuseseră supuși pe vremea Monarhiei Dunărene, decidenții români au speculat nevoia renașterii identitare a germanilor oferindu-le instrumentele prin care își puteau atinge asemenea obiective. Se cuvine să amintim aici efectele imediate ale acestei stări de fapt: promovarea învățământului în limba germană și sprijinul acordat instituțiilor de cultură, anumite

¹ Vezi prevederile tratatelor de la Alba Iulia (n.a.).

² Este vorba în primul rând despre principiile agreeate la Versailles. Conform acestora statul român se obliga printre altele să adopte o lege a minorităților și să vegheze la implementarea acesteia (n.a.).

³ Putem aduce în discuție exemplul frunțașilor șvabi maghiaroni, mulți dintre ei activi în cercurile clericale. În comparație cu șvabii obișnuiți, aceștia erau mult mai sensibili la impulsurile venite dinspre Budapesta (n.a.).

progrese în ceea ce privește reprezentarea politică la nivel local sau ieșirea în prim-planul vieții publice a tot mai multor fruntași germani¹.

Deși perspectivele pentru o viață multiculturală sănătoasă erau îmbucurătoare imediat după momentul 1918, lucrurile au luat brusc o întorsătură nedorită pentru etnicii germani. Originea disensiunilor a putut fi identificată, ca în multe alte dăți, la nivelul decidenților politici. Orice pas bun făcut de București în procesul de loializare a minorității germane era urmat de alți doi, cu totul neinspirati, care anulau efectele pozitive ale hotărârilor inițiale. De exemplu promisiunea sprijinului acordat învățământului în limba germană a fost dublată de o nefericită legislație agrară prin care proprietarii de pământ șvabi erau deposedați parțial de bunurile lor. Concret este vorba despre legea din 1921 care prevedea exproprierea moșiilor ce depășeau 200 de iugăre, urmând ca în zonele neprielnice agriculturii limita să fie coborâtă la 50 de iugăre². Printre istorici este cunoscut faptul că germanii din România investeau foarte mult în achiziția de terenuri, considerându-le un element fundamental pentru construirea bunăstării familiale și comunitare. Legislația agrară adoptată de statul român în primii ani de după Marea Unire a afectat grav nu doar interesele legitime ale populației germane ci și încrederea acesteia în prestația politică a Bucureștiului.

În majoritatea entităților statale, funcționarea optimă a relației dintre politic și social reprezintă condiția de bază nu doar a democrației ci și a ideii de statalitate. Proiectele naționale specifice modernității au presupus o doză însemnată de coeziune socială, care putea fi orientată spre birocrăția politică asigurând astfel legitimitatea puterii de stat. Începuturile României Mari au fost șovăielnice din acest punct de vedere. Lipsa de experiență a elitelor politice în ceea ce privește gestionarea eficientă a unor societăți plurale, lipsa rodajului democratic dar și crescânde presiuni geopolitice externe au fost piedici foarte mari în cale proiectului național românesc interbelic. Asimetriile în privind cultura politică în diferitele regiuni istorice ale țării necesitau o abordare diferențiată a Bucureștiului în ceea ce privește politicile publice. Totuși condițiile istorice și geopolitice făceau imperativă existența unui mesaj politic unitar menit să consolideze proiectul național de-abia demarat. Se intra astfel treptat în capcana centralismului politic iar această stare de fapt avea să fie acut resimțită mai ales în regiunile recent încorporate precum Transilvania și Banatul.

Problema cea mai serioasă care a apărut în acest context a fost cea legată de mecanismele reprezentării politice a minorităților. Majoritatea grupurilor etnice nu doar că își înțelegeau drepturile și poziția în noul stat, ba chiar se declarau pregătite să preia inițiativa decizională în chestiuni care le vizau direct. Pe termen lung însă, această logică sănătoasă a participării comunitare s-a izbit inevitabil de curentele naționaliste românești aflate în plină ascensiune. Pe fondul unei incapacități din ce în ce mai vizibile a statului român de a face față provocărilor guvernării într-o Românie care își schimbă brusc profilul etno-cultural, conflictele latente identificate pe falia clasică

¹ Cf. Banater Tagblatt, Anul II, nr. 70, Timișoara, vineri 7 mai 1920.

² Cf. A.C.N.S.A.S, D 11518, Șvabii în Banat, p. 34. Pentru exemplificare: un iugăr (în germană *Joch*) a fost o unitate de măsurare a suprafețelor agricole care măsoară aprox. 0,57 hectare. (n.a.).

identitate-alteritate au devenit rapid manifeste. Cauza loializării minorităților avea să se piardă pe drumul sinuos al devenirii statului național unitar.

Diferitele discursuri istoriografice mai vechi sau mai noi au abordat sistematic problematica naționalismului românesc interbelic. Deși necesare, astfel de abordări păcătuiesc uneori prin tentația ideologizării și deci a monopolului interpretativ. Cauzele, ipostazele sau consecințele oricărui fenomen socio-politic sunt suficient de complexe pentru a nu putea încăpea într-un singur cadru analitic. Indiferent dacă naționalismul integral din România Mare a fost o reacție la impulsuri externe (mai mult sau mai puțin reale) ori reprezintă, la fel ca în alte spații europene, o inevitabilă patologie a statului națiune modern, un element definitoriu rămâne constant în dinamica sa: contribuția leadership-ului politic la eforturile de potențare sau după caz, de îngrădire a acestuia. Până la urmă nu se poate stabili cu exactitate dacă relația de cauzalitate între două tipuri de radicalizări (socială și politică) ar putea favoriza sau nu anumite cadre explicative.

Relația dintre politic și social a fost dintotdeauna complicată. Ipotezele acestei relații (mecanismele cetățeniei, cultura politică, monopolul legitim al puterii, drepturile și obligațiile circumscrise legal etc.) devin cu adevărat interesante dacă admitem că prin forța lor (nu doar simbolică) potențează anumite efecte de contagiune – în ambele sensuri între cele două sfere – atunci când apar disfuncționalități sistemice. Între binomul identitate/alteritate și nevoia statului de legitimare a guvernării prin centralism, nuanțele sunt numeroase iar căutarea uneia dominante se poate dovedi anevoioasă. Totuși, pentru a da sens și finalitate acestei lucrări, vom favoriza o perspectivă ce aduce statul și implicit amprenta sa birocratică într-o zonă în care responsabilitatea instituțională a legiuitorului să poată fi corelată cu evenimentele nefericite trăite de etnicii germani din România în preajma celui de-Al Doilea Război Mondial.

Despre inevitabilitatea instrumentalizărilor ideologice: nazism vs. comunism

Istoria minorității germane din România secolului al XX-lea a fost marcată în mod dramatic de ceea ce putem numi primatul ideologiilor. Demn de investigat este un aspect oarecum paradoxal și care ține de o dublă ipostază în care etnicii germani s-au aflat într-o perioadă relativ scurtă: pe de o parte pretinsa lor adeziune la național-socialism înainte de 1944 iar pe de alta, campania revanșardă orchestrată de comuniști după război soldată cu binecunoscutele deportări. Vina atrebuită germanilor din România imediat după cel de-Al Doilea Război Mondial s-a revendicat de la un tip de raționalizare ce se plia perfect pe tentația generalizărilor atât de dragă decidenților ideologici comuniști controlați de Moscova. Simplificând poate nepermis de mult dar convingși fiind că acesta a fost argumentul prim favorabil deciziilor luate împotriva etnicilor germani, vom încerca să deconstruim motivațiile alterate ideologic ale noii elite politice românești. Atitudinile germanofobe s-au dezvoltat pe solul fertil al complicităților trans-naționale și, cel mai important, din dorința de a găsi un țap

ispășitor a cărui existență ar fi permis revizuirea istoriei recente în cheia dorită de extremismul stângist. Vina colectivă atribuită etnicilor germani din România a fost o vină construită prin transfer: „(...) naționalitatea germană ar fi avut în România rolul pe care l-a avut Germania hitleristă în Europa, ar fi fost focarul ideilor fasciste între români și deci autorul moral al exceselor legionare”. (Panu 2014, 74).

Dincolo de ignorarea celor mai elementare aspecte istorice, care pentru orice observator de bună credință ar fi arătat că asemenea comparații sunt forțate și neavenite, culpabilizarea unor categorii etno-culturale devenite ideologic indezirabile a pus statul român în situația de a fi cel puțin complice la oprirea propriilor cetățeni. Lunga perioadă a terorismului de stat (materializat prin deportări, încarcerări și alte forme de represiune) a început așadar nu doar sub semnul urii de clasă ci și al denunțării filonului multi-etnic specific spațiului românesc. Din acest punct de vedere, opțiunea statului român de a găsi vinovatul pentru relele perioadei interbelice, într-o manieră convenabilă ideologic echivalează cu asumarea indirectă a unei guvernări ineficiente și de multe ori ignorante în ceea ce privește pericolul extremismului politic pe care din interes ajunsese chiar să îl tolereze (Maner 2004, 173). Problema responsabilității în ceea ce privește actul guvernării este cât se poate de relevantă în situația minorităților. România se angajase oficial după momentul 1918 să respecte drepturile minorităților conlocuitoare și să asigure buna reprezentare politică a acestora. Putem aduce în discuție hotărârile de la Alba Iulia pentru a vedea în ce constau asemenea angajamente (Panu 2015, 57):

1. „Deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.

2. Egala îndreptățire și deplina libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile de stat.

3. Înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate terenurile vieții publice”.

Minoritatea germană primise asigurări pe diferite căi cu privire la respectarea identității sale etno-culturale și a intereselor politice legitime. Vina invocată de comuniști după cel de-al Doilea Război Mondial (insuficienta loialitate față de statul român și tentația germanizării/nazificării) este oarecum paradoxală dacă luăm în calcul faptul că imediat după Marea Unire reprezentanți de seamă ai elitei politice românești afirmaseră public că nu se urmărește niciun fel de presiune asimilaționistă asupra germanilor. De exemplu, pe 30 septembrie 1919 Valeriu Braniște afirma, într-o cuvântare ținută la Timișoara: „Noi nu vrem să-i românizăm pe șvabi ci să-i germanizăm” (Panu 2015, 56). Invitația la germanizare adresată de statul român etnicilor germani a presupus pentru aceștia din urmă și o intensificare a legăturilor cu patria lor culturală (Germania). Din nefericire acest moment a coincis cu ascensiunea la putere a național-socialiștilor fapt ce i-a expus în mod inevitabil pe sași sau șvabi propagandei ideologice a Berlinului.

Politica României Mari față de minoritățile etno-culturale avea chiar și o dimensiune internațională. După încheierea Primului Război Mondial puterile câștigătoare au încheiat anumite convenții privind ocrotirea minorităților cu statele succesoare ale Monarhiei Dunărene. În cazul României tratatul încheiat la data de 9 decembrie 1919 conținea, printre altele, următoarele prevederi (Panu 2015, 57-58):

„Art. 9. Supușii români aparținând minorităților etnice, de religie sau de limbă, se vor bucura de același tratament și de aceleași garanții de drept și de fapt ca și ceilalți supuși români. Vor avea mai ales drept egal de a înființa, de a conduce și de a controla pe proprie cheltuială, instituțiuni de binefacere, religioase sau sociale, școli și alte stabilimente de educațiune, cu dreptul de a întrebuița în mod liber limba lor în ele și de a-și exercita liber religia lor.

Art. 10. În materie de învățământ public, guvernul român va acorda în orașele și județele unde locuiește o proporție considerabilă de supuși români de altă limbă, decât limba română, înlesniri potrivite spre a asigura că în școlile primare instrucțiunea să fie dată în limba lor proprie copiilor acestor supuși români. Această stipulațiune nu va împiedica guvernul român de a face obligatoriu învățământul limbii române în zisele școli. În orașele și județele unde locuiește o proporție considerabilă de supuși români care aparțin minorităților etnice, de religie sau de limbă, se va asigura acestor minorități o parte echitabilă la folosința și împărțirea sumelor ce ar putea fi atribuite din fondurile publice prin bugetul Statului, bugetele municipale sau altele, pentru scopuri de educație, de religie sau de caritate”.

Raporturile între statul român și minoritatea germană fuseseră așadar consfințite atât la nivel național cât și internațional prin diferite convenții. Într-un astfel de context, care ar fi trebuit în mod normal să garanteze stabilitate sistemică și o suficientă coeziune între factorul politic și grupurile minoritate, aveau să apară timpuriu anumite fenomene incompatibile cu ideea de stat național democratic. Dincolo de efectele negative ale măsurilor agrare care, după cum aminteam anterior, puseseră minoritatea germană încă din anii 1919-1921 în situația de a privi cu oarecare neîncredere politicile Bucureștiului, atmosfera generală din România Mare avea să se înrăutățească în următorul deceniu. Nerespectarea de către statul român a angajamentelor sale față de etnicia germană, precum și o vizibilă tărăgănare a clarificării statutului minorităților în general au condus la deteriorarea climatului multicultural (Glass 1996, 311) și la ascensiunea extremismului politic. Momentul zero în ceea ce privește deteriorarea iremediabilă a politicilor orientate spre minorități (mai ales spre minoritatea germană) a fost în iunie 1930 atunci când regele Carol al II-lea urcă pe tron, înlătură guvernul și dizolvă parlamentul (Panu 2015, 60).

Următoarea perioadă avea să fie marcată de incertitudini și provizorat politic. Criza politică se adâncește iar în următorii trei ani (iunie 1931, iulie 1932, decembrie 1933) au loc alegeri, consensul politic fiind departe de a se realiza. Începând cu luna octombrie 1930 sunt implementate așa numitele „curbe de sacrificiu”, un efort disperat de a restabili echilibrul economic al țării (Panu 2015, 60). Guvernele Iorga, Vaida, Maniu, Mironescu se perindă la putere pierzând rapid din legitimitate din cauza

măsurilor nepopulare și a fragilității situației interne a țării. Etnicii germani din România Mare au fost loviți din plin de legislația anti-minorități adoptată de legiuitorul român în anii următori. Principiul denumit „*numerus valachicus*” este aplicat la scară largă iar cei care au de pierdut (locuri de muncă, afaceri, posibilitatea de a profesa conform pregătirii), devin din ce în ce mai neîncrezători în politica dusă de București. Șvabii și sașii nu se mai simt reprezentați politic. Ei condamnă așa numita „politică de sărut-mâna” dusă de Partidul German (Panu 2015, 61) față de legiuitorul român iar printre tineri începe să apară fenomenul radicalizării¹. Din perspectivă actuală nu este greu de înțeles că una dintre cauzale majore care a condus la apropierea multor germani de cauza național-socialistă ține tocmai de prestația statului român în sfera guvernării. Încălcarea drepturilor propriilor cetățeni prin măsuri discriminatorii și de purificare etnică nu poate duce pe termen lung decât la pierderea loialității acestora în proiectul național comun și la orientarea lor către orice ideologie care le promite recuperarea drepturilor pierdute în mod ilegal. După cel de-Al Doilea Război Mondial statul român avea să îi acuze pe germani de căderea în capcana ideologică a nazismului. Însă această capcană le-a fost întinsă în mare parte din interior, prin adoptarea de către legiuitorul român a unor pachete de măsuri neadecvate în raport cu ideea de cetățenie, ilegite și mai ales contrare hotărârilor de la Alba Iulia.

Legislația adoptată în acea perioadă a avut un impact semnificativ în multe domenii. Pentru a evidenția modul în care etnicii germani au fost discriminați (mulți dintre ei desolidarizându-se astfel de cauza românească) redăm în continuare câteva cazuri.

În 1934 s-au introdus articole noi în legea privind învățământul primar și secundar. Este vorba despre „art. 153 din 7.5.1934 și art. 289 din 3.7.1934 prin care, contrar dispozițiilor din 1924–1926, se prevăd noi examene de limba română pentru membrii minoritari ai corpului didactic” (Panu 2015, 62). Măsura nu era altceva decât un prim pas în procesul de românizare a conducerii instituțiilor de învățământ aparținând minorităților naționale. Totodată, examenul de limba română era pretextul potrivit pentru concedierea profesorilor și învățătorilor germani. În domeniul administrației publice lucrurile sunt oarecum asemănătoare deoarece: „prin circulara confidențială a Ministerului de Interne nr. 9845 din 5 septembrie 1934 trimisă prefectilor de județe se interzic numiri și avansări de funcționari minoritari” (Panu 2015, 62). Una dintre cele mai grele lovituri date germanilor a fost în domeniul economic. Firmele cu capital german erau obligate să respecte o cotă prestabilită de angajați etnici români iar nerespectarea acestei prevederi atrăgea sancțiuni foarte dure. Consecințele unor asemenea prevederi legislative au fost devastatoare pentru germanii din România, mulți pierzându-și locul de muncă sau chiar afaceri prospere: „La Ministerul Industriei se instituie o *Comisie pentru încadrarea personalului românesc* care prescrie întreprinderilor procentul de salariați de origine etnică română. Prin adresa nr. 51771 din 25.09.1937 de ex. o firmă cu proprietari și clientelă

¹ Cf. Der Landbote, „Ein parteiloser Deutscher, Deutsche Einheit-Deutsche Front!”, 9 iunie 1935, nr. 23, an 64, p. 1.

curat șvăbească este somată să mărească până la sfârșitul anului personalul românesc până la cel puțin câte 50% din personalul administrativ superior, inferior, lucrători calificați și necalificați, ceea ce firește implică concedierea a 50% din personalul șvăbesc angajat” (Panu 2015, 63).

Iată așadar cu drepturile politice și civile ale etnicilor germani, asumate de statul român prin hotărârile de la Alba-Iulia (printre altele) ajung să fie nesocotite după nici două decenii. Apogeul discriminării este atins odată cu prevederile constituționale din 1938. Egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii este abolită iar primatul etnicității este recunoscut oficial pornindu-se de la concepția naționalismului organic (Sugar 2002, 227). În acest sens prezentăm mai jos câteva dintre prevederile constituționale din februarie 1938 (Panu 2015, 65):

- a) Proclamarea legii sângelui.
- b) Proclamarea principiului ca Națiunea Română este creatoare de stat.
- c) Promovarea categoriilor funcționale, naționale ca realități politice de bază.
- d) Distincția juridică și politică între români de sânge și cetățeni români.

Situația germanilor avea să se schimbe brusc odată cu apariția și recunoașterea oficială a Grupului Etnic German (Milata 2009, 77). Prin intermediul acestuia se urmărea o revizuire a statutului minorității germane în sensul că drepturile pierdute treptat în ultimul deceniu urmau să fie din nou recunoscute. Pentru a beneficia de această repunere în drepturi (ce ar putea fi echivalată cu revenirea la principiile hotărârilor de la Alba-Iulia), germanii din România trebuiau să își declare oficial apartenența etno-culturală. Această mărturisire a identității îi încadra automat în Grupul Etnic German înființat în septembrie 1940 (Böhm 1999, 313) cu acordul guvernului de la București. Concret, germanii din România aveau de ales: fie își declarau apartenența etnică și puteau ajunge să figureze în registrele G.E.G, redobândindu-și drepturile pierdute, fie rămâneau în continuare cetățeni de mâna a doua, lipsiți de cele mai elementare drepturi politice și civile. După cel de-Al Doilea Război Mondial asemenea nuanțări necesare nu aveau cum să între în calcul ca urmare a derapajului ideologic comunist.

Concluzii

Principala acuzație adusă germanilor din România după cel de-Al Doilea Război Mondial și anume faptul că ei ar fi reprezentat pentru România ceea ce a reprezentat Germania nazistă pentru Europa, este discutabilă nu doar din sperspectivă istorică ci și juridică. Culpabilizarea în masă care a stat la baza deciziilor privind deportările a avut motivații preponderent ideologice și geopolitice. Ea a servit în primul rând unui anumit tip de legitimare a regimului comunist. Este vorba despre nevoia găsirii unui inamic ușor de învinuit care poate juca rolul țapului ispășitor întărind astfel pretenția salvaționistă a celor care clamează victoria asupra lui. Metafora inamicului intern a putut fi așadar ușor construită de comuniști, principalul ei pilon fiind antifascismul. Represiunea a fost mascată discursiv prin apelul la necesitatea unor măsuri reparatorii, menite să pedepsească pe toți aceia care s-ar fi făcut vinovați de

subminarea din interior a statului român prin adeziunea la organizații naziste (Hartl 1958, 28). Dușmanul ideologic și mai ales anihilarea lui au fost în acel context istoric cu totul special, condițiile cele mai importante ale intervenționismului sistematic de tip comunist. În al doilea rând atitudinile vindicative față de etnicii germani din România aveau o semnificativă nuanță geopolitică. Privită din perspectiva relațiilor internaționale de putere existente la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, deportarea etnicilor germani se înscrie într-o logică a consfințirii unei supremații geopolitice a Uniunii Sovietice în spațiul românesc și implicit în Europa de Est. Caracterul ilegitim al unor astfel de măsuri nu a fost definit doar prin ignorarea normelor de drept ci și prin generalizarea culpei colaboraționiste la apartenența etnică.

Destinul etnicilor germani din România a fost marcat de ceea ce am putea numi primatul ideologiei, nu doar în perioada interbelică ci și după încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial. Arhitectura geopolitică a Europei a favorizat în mare parte asemenea dinamici socio-politice. Instrumentalizarea ideologică (în prima fază de tip național-socialist apoi, după război, comunist) îndreptată asupra acestui grup etno-cultural, reprezintă o puternică dovadă a faptului că interesul statului națiune, care în condiții normale se suprapune pe interesele cetățenilor, se poate transforma în interes pur ideologic. Acesta din urmă nu are legitimitatea conferită prin raportarea directă la voința publică, fiind mai degrabă un produs al unui context particular al relațiilor internaționale de putere. Clivajele sociale provocate de regimurile totalitare, la fel ca represiunea ordonată în urma campaniilor de învinuire colectivă evidențiază la scară istorică nu doar limitele statului de drept ci și fragilitatea drepturilor cetățenești. Soarta germanilor din România oglindește în mare parte acest lucru. Din perspectivă actuală (nu doar științifică) investigarea unor asemenea episoade istorice se justifică pe deplin. Miza nu ar trebui să fie legată de tentația monopolului interpretativ sau de justificări mai mult sau mai puțin oportune, ci mai degrabă de înțelegerea adecvată a modului în care microbul totalitar poate face ravagii atunci când mecanismele de apărare ale statului de drept și securitatea internațională sunt sistematic compromise.

Bibliografie

Cărți

- Böhm, Johann. 1999. *Die Deutschen in Rumänien und das Dritte Reich. 1933–1940*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Glass, Hildrun. 1996. *Zerbrochene Nachbarschaft: Das deutsch-judische Verhältnis in Rumänien (1918–1938)*. München: Oldenbourg.
- Hartl, Hans. 1958. *Das Schicksal des Deutschtums in Rumänien*. Würzburg: Holzner.
- Kührer-Wielach, Florian. 2014. *Siebenbürgen ohne Siebenbürger? Zentralstaatliche Integration und politischer Regionalismus nach dem Ersten Weltkrieg*. Berlin: de Gruyter.
- Maner, Hans Christian. 2004. *Parlamentarismul în România 1930-1940*. București: Editura Enciclopedică.
- Milata, Paul. 2009. *Zwischen Hitler, Stalin und Antonescu. Rumäniendeutsche in der Waffen-SS*. Köln: Böhlau.
- Panu, Mihai. 2015. *Capcanele ideologiei. Opțiuni politice ale etnicilor germani în România interbelică*. Cluj-Napoca: Editura Mega.
- Sugar, Peter. 2002. *Nationalismul est-european în secolul al XX-lea*. București: Curtea Veche.

Surse arhivistice și presa vremii

A.C.N.S.A.S, D 11518.

Banater Tagblatt, Anul II, nr. 70.

Der Landbote, 9 iunie 1935, nr. 23, an 64.